

3. Європейська декларація прав міст (Постійна конференція місцевих і регіональних органів влади Європи Ради Європи, 18 березня 1992 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uadocs.exdat.com/docs/index-282345.html?page=4#9024938> (дата звернення 26.11.2015)
4. Європейська Хартія міст (Страсбург, 17–19 березня 1992 р [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://eucharter.pedagog.org.ua/text/eurada/doc.html> (дата звернення 26.11.2015)
5. Європейська Хартія місцевого самоврядування // Місцеве та регіональне самоврядування в Україні – К., 1994. – Вип.1/2 (6/7). – с.71.
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966) // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. – Амстердам; К., 1996.
7. Хартія конгресу місцевих і регіональних влад Європи (ухвалена Комітетом міністрів 14 січня 1994 р. на 506 зборах заступників міністрів) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_674 (дата звернення 26.11.2015)

О. О. Сидоренко¹

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Сучасні загальносвітові процеси глобалізації супроводжуються змінами в різних сферах суспільного буття. Важливим завданням для України сьогодні є визначення її місця в новій системі міжнародних відносин, яке обумовлюється економічним потенціалом, географічним положенням та історичною спадщиною. Починаючи з середини 90х років минулого століття незмінним стратегічним орієнтиром нашої держави є європейська інтеграція. Європейське співтовариство вже сьогодні активно розвивається в сфері культури, захисту прав людини, охорони навколишнього середовища. Джерелами європейської політико-правової і суспільної традиції в Україні виступали: 1) державно-правові системи європейських країн; 2) конституції європейських держав; 3) теоретичні напрацювання європейських політико-правових шкіл. Одним з основних факторів, що формували нову державницьку ідеологію українського

¹ Кандидат юридичних наук, асистент кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

етносу були європейські політико-правові, суспільні ідеї, зокрема М. Драгоманова, М. Міхновського, М. Грушевського, які відзначали вплив європейських ідей на нову державотворчу традицію України.

Термін «глобалізація» виник і набув поширення в середині 80-х років минулого століття і його застосування в основному пов'язують з іменем американського соціолога Р. Робертсона, який у 1985 р. дав тлумачення цьому поняттю, а згодом, у 1992 р. видав книгу під такою самою назвою. Теорія глобалізації робить наголос саме на масштабності тих змін, які охопили майже весь світ, а з іншого боку, свідчить про потенціал західної моделі розвитку, яка визначає і уособлює цю тенденцію до глобалізації, справляє враження активної експансії вестернізації. Особливого поширення ідея глобалізації набула в період 90-х років, коли західний світ досяг значного економічного зростання. Справжня глобалізація постає в період становлення інформаційної економіки, тобто економіки, яка розвивається на основі інформаційних ресурсів (В. Валерстайн).

Глобалізація – це сучасна форма міжнародних відносин, яка характеризується поширенням взаємозалежності між країнами в економічній, політичній і культурній сферах практично на всю земну кулю. Основним чинником розвитку глобалізації стала науково-технічна революція, особливо розвиток світової системи інформації, поширення Інтернету, який зробив можливим миттєвий зв'язок між людьми в різних кінцях світу і усунув перешкоди на шляху розповсюдження будь-якої інформації. Це певний етап розвитку людської цивілізації, коли національні економіки вже не можуть нормально розвиватися в межах однієї держави, а міжнародні економічні зв'язки призвели до утворення транснаціональних корпорацій і глобальних (світових) ринків. Іншими словами, глобалізація являє собою комплексне геополітичне, гео економічне і геокультурне явище, яке здійснює потужний вплив на всі сторони життєдіяльності суспільств.

У межах широкого підходу до вивчення глобалізації актуальними стають дослідження її правових аспектів. Правова система як одна з важливіших у підтримці функціонування суспільства, володіє певним потенціалом у впорядкуванні суспільних процесів, що відбуваються на основі глобалізації.

Правова конвергенція є одним з проявів глобалізації. Аналіз проблеми конвергенції двох європейських правових сімей дає підстави дійти висновку, що вони не існують у відриві від інших систем – економічної, політичної, соціальної, а отже фактори, що заважають зближенню різних

правових сімей, криються не лише у правовій, але й, і навіть передусім, у політичній, соціально-економічній сферах, а також закладених в них відповідних інтересах правлячої еліти, різноманітних соціальних груп і суспільства в цілому. Відповідно розраховувати на реальне зближення правових систем країн хоча б континентальної Європи, не говорячи вже про конвергенцію романо-германського і англосаксонського права, було неможливо до тих пір, доки не були усунуті позаправові фактори і не подолане протистояння національних інтересів, що традиційно сприяли розведенню правових систем країн Європи [1, с. 226–237]. Переорієнтація нашої держави у 90-ті роки минулого століття на побудову соціальної демократичної правової держави вимагала широкої модернізації правової системи.

Важливою тенденцією розвитку правової системи є вимога відповідності правових явищ фактичним суспільним відносинам, що, однак, не виключає активної функції права в сучасному суспільстві [2, с. 29]. Розвиток державно-правових інститутів в Україні на основі правової конвергенції, як і в багатьох інших країнах, відбувається згідно західної моделі у наступних формах.

По-перше, уніфікується правова теорія. Уніфікація права (франц. *unification*, від лат. *unus* – один і *facere* – робити) – процес приведення чинного права до єдиної системи, усунення розбіжностей і надання одностанітності правовому регулюванню подібних або близьких видів суспільних відносин. Зумовлена ускладненням суспільного життя і розвитком суспільних відносин. Стосується як правотворчості, так і правозастосування. Необхідність уніфікації в праві виникає при: утворенні нових держав, на території яких діють складові різних правових систем; формуванні єдиної правової системи союзних держав; у процесі зближення правових систем держав, які утворюють різні міждержавні об'єднання тощо. В історичній ретроспективі характерним прикладом уніфікації в праві була систематизація радянського законодавства в 1950–60-х рр. на засадах галузевих Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік. У сучасний період уніфікаційні процеси здійснюються країнами в рамках СНД, ЄС тощо. Скандинавські країни (Данія, Ісландія, Норвегія, Фінляндія, Швеція) уніфікували морське, торговельне, договірне, вексельне, сімейне, спадкове, зобов'язальне законодавство; законодавство про інтелектуальну власність. Це сприяє інтеграції правового регулювання у міжнародних відносинах, зближенню національного і міжнародного права, забезпеченню гармонізації правових систем. Голо-

вними методами уніфікації в праві є систематизація національного законодавства, імплементація норм міжнародного права у національне законодавство, його адаптація до вимог міжнародного права тощо [3, с. 215].

По-друге, відбувається правова стандартизація. В юридичній енциклопедії під стандартом (з англ. standart – норма, зразок, модель) розуміється документ, що встановлює для загального і багаторазового застосування правила, загальні принципи або характеристики, які стосуються діяльності чи її результатів, з метою досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній галузі. Приймається в установленому порядку на основі консенсусу. Стандарти міжнародні – це міжнародно-правові норми і принципи, що закріплюють стандартизовані правила поведінки суб'єктів міжнародного права у тих чи інших сферах міждержавного співробітництва. Стандарти міжнародні існують у галузі захисту прав людини та інших сферах, встановлюють певні мінімальні вимоги, дотримуватись яких повинні всі держави, містяться у міжнародних договорах та інших джерелах міжнародного права [4, с. 614–615]. Європейська практика, на основі якої впроваджуються правові стандарти, свідчить про наявність як обов'язкових стандартів, так і стандартів, що мають рекомендаційний характер. Обов'язкові правові стандарти знаходять своє вираження у правових нормах, що зобов'язують до належної поведінки. Саме цей аспект стандартів багато в чому визначає загальний напрямок розвитку правової системи, оскільки за своєю правовою природою такі норми належать до норм-принципів, а, отже, мають установчий характер. Не обов'язкові стандарти, що мають рекомендаційний характер, є породженням міжнародного права ХХ століття, коли «швидкість» їх розвитку не збігалася з можливостями та бажаннями окремих держав [5].

Правові стандарти стосуються сьогодні самих різних сфер правового регулювання, таких як міжнародно-правові стандарти прав і свобод особи, правові стандарти у правосудді, у підприємницькій діяльності, фінансовій сфері. Приєднання України до правових стандартів, на нашу думку, відбувається у двох напрямках: визнанням пріоритету міжнародного права над внутрішньодержавним правом та інтенсивною зміною внутрішньодержавного права під впливом міжнародного. Визначаючи європейський правовий стандарт як окрему категорію норм європейського права, необхідно зазначити, що цей термін слід вживати як у широкому, так і у вузькому розумінні. Широке розуміння в цілому збігається з поняттям категорії «правовий стандарт», тоді як вузьке розуміння може

мати специфічний зміст та не збігатися з поняттям «правовий стандарт». Наприклад, одне з вузьких розумінь європейських стандартів – це стандарти у технічній сфері, що ухвалюються Європейським комітетом стандартизації, тобто, за своїм змістом – технічною публікацією, що використовується як норма, правило, настанова чи визначення. Зрештою, вони є усталеною практикою та способом досягнення консенсусу у певній сфері правового регулювання. Ці стандарти створюються шляхом згоди між усіма зацікавленими сторонами, включаючи виробників, споживачів товарів та послуг [6].

По-третє, серед сучасних тенденцій розвитку права, обумовлених наростанням взаємозалежності держав, слід звернути увагу на зміну системи джерел права. Поряд із законом у державах романо-германської правової системи важливу роль стала відігравати судовий прецедент і судова практика, у тому числі і міжнародно-правова. Шлях до формування правових положень у країнах континентальної правової сім'ї і до появи судових прецедентів в англо-саксонській правовій системі є схожим. Правоположення і судові прецеденти є близькими і за своїм характером, і за своєю правовою природою, що зумовлює необхідність звернення до такого питання, як порядок вироблення судових прецедентів та їх вплив на формування і розвиток права [7, с. 35]. Між судовим прецедентом та існуючою практикою як сумарним результатом розгляду конкретних справ не можна ставити знак рівності, оскільки окреслена проблема термінологічної розбіжності цих понять вимагає не тільки оцінки конкретності застосування логічних правил диференціювання, а й урахування особливостей об'єктів права [8].

Спостерігається поступове взаємопроникнення, конвергенція романо-германського права та англосаксонського, що супроводжується підвищенням ролі та значення судового прецеденту в переважній більшості держав – членів Європейського Союзу. Це обумовлено спільністю історичних коренів обох систем: вони випливають із римського права і того правового порядку, який встановився згодом у Європі, а також аксіоми про належність складових частин до єдиного права, яке є загально цивілізаційним надбанням. На розвиток прецедентного права у державах – членах ЄС, які представляють романо-германську правову систему, суттєво впливають європейські інтеграційні процеси. Практика судів ЄС, у першу чергу Суду Правосуддя Європейських Співтовариств, безпосередньо позначається на діяльності внутрішньодержавних судів [9].

По-четверте, розширюється сфера правового регулювання. У нашій

державі, слідом за романо-германською і англо-саксонською правовими сім'ями, відбувається розширення старих і поява нових галузей, підгалузей та інститутів права. Сформувалися новітні комплексні галузі права (аграрне, зобов'язальне). У юридичній науці виділяються такі галузі права, як транспортне, підприємницьке, медичне, екологічне, військове, торговельне, прокурорсько-наглядове, космічне, атомне, комп'ютерне і освітнє [10, с. 11].

У теорії держави та права і дотепер вважається, що в основі розподілу права на галузі й інститути є два критерії: предмет правового регулювання й метод правового регулювання [11; 12]. Наявність різних видів суспільних відносин ще не створює системи права та не породжує його галузей, але об'єктивно або суб'єктивно це може привести до необхідності регулювання даних відносин правом. Підкреслимо, що дискусія про об'єктивні критерії виділення галузей права триває по сьогодні.

Новою уже сформованою, але не визнаною галуззю є ювенальне право. Нині воно знайшло підтримку в багатьох країнах Європи. Ювенальне право з усіх нових, але невизнаних галузей має найбільші шанси стати відокремленим від інших галузей. Ювенальне право виступає як система теоретичних та прикладних знань про традиції, сучасний стан та перспективи правового регулювання суспільних відносин за участю дітей та молоді, про правове забезпечення умов виживання, належного розвитку та соціалізації підростаючого покоління. Ювенальне право України пройшло складний, не завжди прогресивно лінійний шлях формування. Його центральний інститут – правовий статус дитини – пережив вражаючу еволюцію від розуміння дитини як речі, що належить родині, до усвідомлення дитини як потенційної людини, до трактування дитини як об'єкта піклування та турботи аж до утвердження статусу дитини як самостійного, хоча й з особливими потребами, суб'єкта права [13, с. 28].

Але створенню нових галузей права заважає домінуюча концепція, яка присутня в сучасній юриспруденції про існування лише основних галузей права. Прибічники даної концепції категорично відкидають можливість існування відповідних вторинних, комплексних галузей права. Існуюча традиційна конструкція галузей права гальмує комплексне наукове вивчення нових суспільних правовідносин. Негативне відношення до виділення нових галузей права неминуче і приводить до вакууму в області спеціальних правових досліджень і, як наслідок, до браку фахівців, які володіють спеціальними знаннями в даних галузях права [14, с. 46].

Підводячи підсумки, необхідно сказати, що відмічені тенденції розвитку правової системи нашої держави тісно взаємопов'язані і взаємообумовлені. Тим не менш, необхідно відмітити і негативну рису модернізації права: при впровадженні західної моделі регулювання суспільних відносин за допомогою права практично не відбувається переробки і адаптації правових інститутів під національні умови. По обсягу запозичень і точності копіювання західної державно-правової традиції сучасні перетворення є значними. Проте, відмінності у правовій культурі і правовій свідомості українців засвоєння іноземного досвіду відбувається не одночасно. Отже, за цей час оригінал встигає змінитися, перебудуватися, вдосконалитися. Нарешті, запозичення може означати відставання для держави. Тому, можливо, нашій державі варто шукати власні шляхи розвитку правової системи взагалі і системи законодавства зокрема.

Література:

1. Яковюк І. В. правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01; 12.00.11 / Іван Васильович Яковюк. – Х., 2014. – 476 с.
2. Хаустова М. Г. Національна правова система за умов розбудови правової демократичної державності в Україні / М. Г. Хаустова. – Х. : Право, 2008. – 160 с.
3. Ющик О. І. Уніфікація в праві // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – Т. 6: Т-Я. – К.: Укр. енцикл., 2004. – 750 с.
4. Юридична енциклопедія : в 6 т. /редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К., 1998. – Т.5 : П-С. – 2003. – 736 с.
5. Київець О. В. Європейські правові стандарти як міжнародно-правова категорія / О. В. Київець // Європейські студії і право. – № 1(5) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eurolaw.org.ua/publications/ukrainian-journal-of-european-studies/5-2011/44-2011-12-29-14-40-03#_ftn3
6. Kokot J. SoftLawStandardsunderPublicInternationalLaw / J. Kokot // InternationalStandardsandtheLaw. – P. 15–42.
7. Судовий прецедент і судова практика як джерела права / О. Дашковська // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2011. – № 1(64). – С. 34–41.
8. Гураленко Н. А. Судовий прецедент в системі джерел права: філософсько-правовий аспект / Н. А. Гураленко. – Львів, 2010.

9. Анакіна Т. Прецедентні рішення Суду Європейських Співтовариств у становленні правопорядку ЄС / Т. Анакіна // Підприємництво, госп-во і право. – 2008. – № 2. – С. 49–52.

10. Андрєєва Д. Є. Місце правового регулювання суспільних відносин у галузі освіти в сучасній ситемі права України / Д. Є. Андрєєва // Вісн. Запоріз. націон-го ун-ту. – 2011. – № 1. – С. 11–15.

11. Критерии выделения отраслей права / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.finteoria.ru/vidotraslprava.html>.

12. Государство и право. Понятие и предмет теории государства и права [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://jurisprudentsia.ru/?p=115>.

13. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Н. М. Крестовська. – О., 2008. – 40 с.

14. Ляшенко Р. Д. Проблемні питання формування нових галузей права [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://xn--e1aajfpeds8ay4h.com.ua/files/image/konf_13/doklad_13_4_10.pdf

В. Ю. Полатай¹

ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ. АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ

Спори в мережі інтернет є зараз дуже актуальною темою. Це пов'язано не тільки з розвитком та необхідністю регулювання специфічних суспільних відносин в інформаційному суспільстві. Корупція в судах штовхає сторони до пошуку альтернативних способів вирішення спору. Крім того, якщо необхідно вирішити спір саме в галузі електронної комерції, необхідні фахівці, знання та інструменти саме з цієї галузі. Навіть самий грамотний та неупереджений суддя не володіє знаннями та навичками ІТ технологій і судовий розгляд перетвориться на суцільну експертизу. Отже, сторони ІТ спорів і почали все частіше звертатися безпосередньо до експертів за вирішенням спорів.

Дуже важко визначитися з термінами, якими ми будемо користуватися при розгляді проблеми врегулювання спорів в мережі інтернет. Взяти хоча б термін «онлайн» врегулювання спорів. Спеціалісти у галузі

¹ Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого